

Pedagoške mjere u sustavu intervencija prema učenicima rizična ponašanja: kritička analiza

UDK: 376.1-056.49
stručni članak
Primljeno: 12.1.2010.

Prof. dr. sc. Dejana Bouillet¹

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
dejana.bouillet@ufzg.hr

Sažetak

Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, 87/2008.) poremećaji u ponašanju definirani su kao posebna potreba učenika. To znači da učenici takva ponašanja u školskim sredinama ostvaruju pravo na primjerene programe školovanja i oblike pomoći. U postojećem sustavu školskih ustanova učenici s poremećajima u ponašanju, međutim, rijetko primaju odgovarajuću stručnu pomoć, što dugoročno umanjuje njihove obrazovne mogućnosti. Istodobno, učenici u suvremenim socijalnim okolnostima manifestiraju brojna ponašanja koja znatno remete proces odgoja i obrazovanja (kako na individualnoj, tako i na grupnoj razini) pa svim sudionicima toga procesa predstavljaju znatan odgojni izazov.

U suvremenoj stručnoj literaturi postoje brojni dokazi koji upućuju na mogućnost provedbe kvalitetnih intervencija razmjerno kratkoga trajanja u prirodnim okruženjima djece i mladih osoba, čak i kada se radi o populaciji visokorizična ponašanja (npr. ovisnici, delinkventi recidivisti). Drugim riječima, upravo su

¹ Dejana Bouillet diplomirala je, magistrirala i doktorirala u području socijalne pedagogije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U znanstvenom, stručnom i nastavnom radu bavi se depriviranim socijalnim skupinama, s posebnim naglaskom na djeci i mladima s poremećajima u ponašanju i drugim teškoćama u razvoju. Do sada je samostalno ili u suautorstvu objavila jedan sveučilišni udžbenik, pet stručnih i/ili znanstvenih knjiga i 50-ak znanstvenih i stručnih radova s područja odgojnih znanosti.

škole okruženja u kojima bi učenicima rizična ponašanja trebalo pružiti odgovarajuću stručnu pomoć i podršku. U tom se smislu osobito ističe sustav pedagoških mjera koje se u pravilu izriču s ciljem izazivanja promjena u ponašanju učenika. Ipak, obilježja rane psihosocijalne intervencije mogla bi imati samo jedna od njih, a to je pedagoška mjera odgojno-obrazovni tretman produženoga stručnoga postupka.

S time u vezi, u ovome se radu analiziraju mogućnosti i potrebe stručne provedbe ove pedagoške mjere, kako s aspekta potreba učenika rizična ponašanja, tako i s aspekta zakonskih mogućnosti njezine provedbe. Pritom je posebna pozornost posvećena analizi slabosti i snaga školskoga sustava koji o(ne) omogućuje realizaciju nekoliko zakonski definiranih prava učenika rizična ponašanja, među kojima se osobito ističe pravo na savjet i pomoć u rješavanju problema, a sukladno njihovu najboljem interesu. Autorica na kraju nudi moguće korake u unaprjeđenju iskoristivosti sustava pedagoških mjera u cilju razvijanja i širenja intervencija namijenjenih učenicima rizična ponašanja, što je u duhu Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine koja je 2009. godine donesena u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, 98/09)..

Ključne riječi

pedagoške mjere, intervencije, produženi stručni tretman, rizična ponašanja učenika

1. Uvod

Povezanost tijeka i sadržaja školovanja s prevencijom i razvojem rizičnih ponašanja djece i mladih dokumentirana je u brojnim znanstvenim radovima koji, s jedne strane, nedvosmisleno upućuju na kumuliranje socijalizacijskih teškoća učenika povezanih s nemogućnošću udovoljavanja zahtjevima školskog okruženja (Lane, 2007.; Bouillet i Singer, 2008.; Vannest i sur., 2009. i dr.), a s druge strane ukazuju za snažne potencijale škola u prevenciji tih teškoća (Case i Haines, 2004; Barrett i sur., 2006; Mirsky i Wachtel, 2007.). Primjerice, Forneris i sur. (2010.) ističu dobro poznatu činjenicu da upravo škole imaju nezamjenjivu ulogu u zdravome razvoju djece i mladih budući da oni u školi provode više vremena nego u bilo kojem drugom institucionalnom kontekstu, a škole bi kvalitetno usmjerenim odgojno-obrazovnim djelovanjem mogle ublažiti rizične i pojačati zaštitne čimbenike njihova razvoja. Istodobno, dobro je poznato da završavanje škole mladima omogućuje stjecanje nekog

zanimanja kao važnog uvjeta njihova osamostaljivanja i šire socijalne participacije, dok napuštanje školovanja prije stjecanja kvalifikacija znatno pridonosi kumuliranju brojnih socijalizacijskih teškoća i devijantnim ponašanjima mladih (Archambault i sur., 2009.; Bouillet i Singer, 2008.).

Ipak, danas je u školama sve prisutnija tzv. *nulta tolerancija* na društveno neprihvatljiva i rizična ponašanja učenika. To znači da se u odgojno-obrazovnim institucijama uočava snižavanje tolerancije prema takvim ponašanjima, a nedostatak razumijevanja posebno je naglašen u odnosu na socijalizacijske teškoće učenika koji se agresivno ponašaju (Žižak, 2004.). Takvi trendovi rezultiraju povećanim isključivanjem učenika rizična ponašanja iz srednjih škola, odnosno strogim kažnjavanjem na nižim razinama obrazovanja. Pristup „nulte“ tolerancije temelji se na pretpostavci da će većina učenika poštivati pravila ako su škole i učitelji u svojim očekivanjima jasni, odlučni, dosljedni i razumni, što je popraćeno razvijenim sustavom nagrađivanja i kažnjavanja, pa strategije „nulte“ tolerancije često slijede rigidan skup procedura koje propisuju uvjete u kojima će određena ponašanja biti kažnjena ili nagrađena (Cooper, 2006.). Točno je da jasna i razrađena struktura većini učenika pomaže u razvoju socijalno integritanoga ponašanja, ali nije dovoljna za učenike s izrazitim socijalizacijskim teškoćama. Učenici koji iz različitih razloga ne mogu slijediti propisane procedure često su kažnjavani, što pridonosi kumuliranju njihovih teškoća (odustajanju od napora da se prilagode, daljnjemu gubljenju povjerenja u odrasle, nastajanju velikih teškoća u zadovoljavanju potrebe za pripadanjem, razvoju loše slike o sebi i dr.). Ne želimo, naravno, reći da postoje učenici koji ne trebaju poštivati pravila, već da postoje učenici koji zahtijevaju dodatne odgojne, obrazovne i intervencijske napore koji će im pomoći u socijalnoj integraciji jer sankcionirajuća i disciplinska praksa koja postoji u mnogim školama potencijalno dodatno pridonosi njihovome socijalnom isključivanju i posredno potiče razvoj poremećaja u ponašanju. Budući da strategije kažnjavanja u pravilu ne daju željeni rezultat (promjenom ponašanja učenika), u školama bi se trebale češće provoditi empirijski provjerene intervencije koje će učenicima koji manifestiraju rizična ponašanja pomoći u izboru socijalno prihvatljivijih i osobno konstruktivnijih oblika ponašanja (Bouillet, 2010.).

U svjetskoj znanstvenoj literaturi pitanju učinkovitih intervencija usmjerenih umanjivanju čimbenika rizika i jačanju čimbenika zaštite za pozitivan razvoj djece i mladih posvećeno je mnogo pozornosti. Tako su Sambrano i sur. (2005.) meta-analizom učinkovitosti 48 programa prevencije ovisnosti zaključili da kvalitetni programi prevencije imaju sljedeća obilježja: a) usmjereni su razvoju socijalnih vještina mladih; b) temelje se na tehnikama introspektivnog učenja; c) uključuju suradnju i

jačanje suradničkih vještina; d) dio programa odnosi se na praktičan rad i e) programi su popraćeni specijaliziranim individualnim intervencijama, sukladno konkretnim potrebama korisnika. Evaluacija intervencije *Placement Prevention Program* koju je proveo Chafouleas (2004.) pokazala je da dobro strukturirana intervencija koja uključuje rad s učenicima i njihovim obiteljima može znatno umanjiti potrebu izdvajanja učenika iz obitelji. Intervencijom se nastojalo pomoći učenicima s poremećajima u ponašanju i njihovim obiteljima stalnim konzultacijama, intenzivnom supervizijom i mentorstvom u obavljanju konkretnih zajedničkih zadataka kao što su, primjerice, redovito pohađanje nastave, unaprjeđivanje obiteljske komunikacije, uvažavanje autoriteta roditelja i razvoj samopoštovanja učenika. Intervencija je bila uspješna u 97% slučajeva, dok je 3% učenika na kraju ipak izdvojeno iz obitelji. Postoje i istraživanja korisnosti provedbe tzv. mentorskih programa kojima se putem izgradnje prijateljskih odnosa s vršnjacima-pomagačima nastoje potaknuti promjene u ponašanjima učenika. Ona upućuju na zaključak da kvaliteta tih programa znatno pridonosi pažljiv odabir mentora-volontera, kvalitetna edukacija i informiranje o odgovornostima mentora te kontinuirana supervizija programa (Anda, 2001.). Case i Haines (2004.) evaluirali su program primarne prevencije koji se provodio u školama i lokalnoj zajednici, a promovirao je načela obrazovne inkluzije putem izgradnje mreže intervencija u gradu Swasea (Velika Britanija). Intervencije su se temeljile na razvoju školskih strategija i programa (definiranje kodeksa ponašanja, održavanje obiteljskih konferencija, razvoj planova i programa prevencije isključivanja, planiranje alternativnih kurikuluma, treninga i dr.), razvoju volonterskih servisa u lokalnoj zajednici (u cilju pružanja podrške školskom osoblju, učenicima i roditeljima u provedbi programa, uključivanju korisnika u programe učenja kognitivno-bihevioralnih tehnika kontroliranja ljutnje), uključivanju korisnika u programe otvorenih učilišta (učenje životnih i psihosocijalnih vještina, akcijske skupine mladih i dr.). Utvrđeno je da je program značajan zaštitni čimbenik u prevenciji delinkventnoga ponašanja mladih. Park-Higgerson i sur. (2008.) smatraju da su intervencije usmjerene prevenciji i tretmanu poremećaja u ponašanju učenika učinkovitije ako su usmjerene rizičnim, selekcioniranim skupinama korisnika, ako se temelje na multidimenzionalnome pristupu i ako su vođene uz superviziju stručnjaka iz tzv. pomažućih profesija (psihologa, socijalnih pedagoga, socijalnih radnika i sl.).

Potreba za provedbom evaluiranih intervencija usmjerenih prevenciji i tretmanu poremećaja u ponašanju u školskom okruženju prepoznata je i u Hrvatskoj. U *Nacionalnoj strategiji prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine* koja je u Republici Hrvatskoj donesena 2009. godine (Narodne

novine, 98./09.) izrijekom je navedeno da se s poremećajima u ponašanju djece i mladih susreću, među ostalim, *institucije odgoja i obrazovanja*. U istome se dokumentu naglašava da nije moguće na generalnoj razini govoriti o intenzitetu pojave, već se određenom razinom sigurnosti može samo konstatirati da u školama postoji značajan broj djece i mladih za koje stručnjaci procjenjuju da su rizična ponašanja, ili žive u rizičnim uvjetima, ili postoje drugi rizični čimbenici zbog kojih bi im trebalo osigurati primjerenu pomoć, odnosno i njih i roditelje obuhvatiti primjerenim preventivnim programima, uključiti ih u primjerene programe školovanja i sl. U tom smislu, Bouillet i Uzelac (2007.), temeljem analize brojnih epistemoloških istraživanja, zaključuju da poremećaji u ponašanju vrlo visokoga rizika za razvoj djece i mladih obuhvaćaju 5% školske populacije, dok 20% školske populacije čini skupina djece i mladih čija se ponašanja kreću od visokoga do niskoga rizika.

Ne iznenađuje stoga da u području odgojno-obrazovnih institucija postoji razmjerno živa aktivnost usmjerena prevenciji i tretmanu ove pojave, no nije u potpunosti jasno što se konkretno radi, s kojim ciljem, prema kome, kako dugo i s kojim rezultatom (*Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine*, Narodne novine 98/09.). Takvo stanje ukazuje na potrebu dogovora oko standardiziranih načina uočavanja, evidentiranja i praćenja pojave kao i poduzimanja, sukladno potrebama, primjerenih intervencija te praćenja učinkovitosti programa kojima se na pojavu djeluje. U istomu se dokumentu konstatira da bi škole trebale postati središnje institucije i nositelji suradnje i preventivnih aktivnosti u lokalnoj zajednici te u većoj mjeri uključiti ostale službe, ustanove, tijela i organizacije civilnoga društva u ukupnu suradnju u segmentu brige za djecu i mlade.

Polazeći od prethodno citirane premise *Nacionalne strategije*, u ovome se radu analiziraju mogućnosti i potrebe intenzivnijeg uključivanja hrvatskih škola u sustav intervencija namijenjenih prevenciji i tretmanu rizičnih ponašanja učenika, ponajprije putem elaboracije svrhovitosti provedbe pedagoških mjera, kako s aspekta potreba učenika rizična ponašanja, tako i s aspekta zakonskih mogućnosti njihove provedbe.

2. Intervencije za učenike rizična ponašanja u školi: (ne)usklađenost zakona i prakse

Izuzmemo li organski uvjetovane poremećaje u ponašanju (hiperaktivnost, poremećaj pažnje i ADHD), posebne potrebe učenika neprihvatljiva ponašanja (uključujući rizična ponašanja i poremećaje u ponašanju pretežno socijalne etiologi-

je) u hrvatskoj legislativi koja uređuje obrazovni sustav dugi niz godina nisu imale mjesto koje im pripada. U tom je smislu značajan napredak postignut 2008. godine, stupanjem na snagu *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (Narodne novine, 87/2008.) koji člankom 65. propisuje da su, među ostalim, učenici s teškoćama i učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima te učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima, što znači da i ova skupina učenika u školskim sredinama ostvaruje pravo na primjerene programe školovanja i oblike pomoći. Na potrebu i mogućnost snažnijeg afirmiranja škola u prevenciji i tretmanu rizična ponašanja učenika upućuju i druge odredbe odnosnoga *Zakona*, među kojima se osobito ističe obveza škole da:

- učenicima kojima je potrebna pomoć u učenju osigura dopunsku nastavu (članak 33.)
- ostvaruje suradnju primanjem usluga od strane ustanove socijalne skrbi odnosno zdravstvene ustanove, osobito u dijelu s rehabilitacijskim uslugama i sadržajima (članak 57., stavak 2.)
- učenicima osigura pravo na savjet i pomoć u rješavanju problema, a sukladno njegovom najboljem interesu (članak 61., stavak 1., alineja 2.)
- stvara uvjete za zdrav mentalni i fizički razvoj te socijalnu dobrobit učenika (članak 67.)
- sprječava neprihvatljive oblike ponašanja (članak 67.)
- brine se o sigurnosti učenika (članak 67.)
- osigura uvjete za uspješnost svakog učenika u učenju (članak 67.)
- prati socijalne probleme i pojave kod učenika i poduzima mjere za otklanjanje njihovih uzroka i posljedica, u suradnji s tijelima socijalne skrbi odnosno drugim nadležnim tijelima (članak 67.),
- vodi evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika (članak 67.) i
- pruža savjetodavni rad učenicima (članak 67.).

U članku 70. (stavak 1.) istoga *Zakona* zakonodavac propisuje da su učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ostali radnici u školskim ustanovama dužni poduzimati mjere zaštite prava učenika te o svakom kršenju tih prava, posebice o oblicima tjelesnoga ili duševnoga nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnoga postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja učenika, odmah izvijestiti ravnatelja školske ustanove koji je to dužan javiti tijelu socijalne skrbi, odnosno drugom nadležnom tijelu.

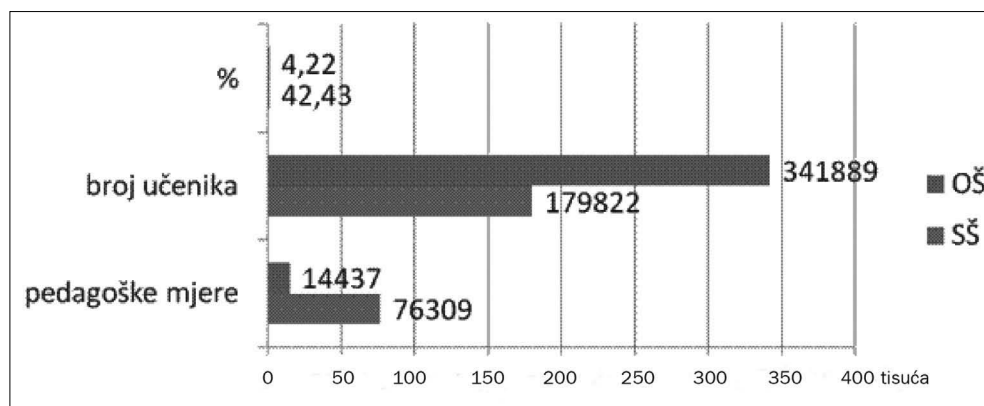
Bjelodano je, zakonodavac citiranim zakonskim odredbama snažno afirmira angažman škole i zaposlenika škole u prevenciji i tretmanu širokoga spektra rizičnih ponašanja učenika, osobito onih koji se odnose na neispunjavanje njihovih obveza koje su također propisane *Zakonom* (pohađanje obveznoga dijela programa i drugih oblika odgojno-obrazovnoga rada koje je izabrao, pridržavanje pravila kućnoga reda, ispunjavanje uputa učitelja, odnosno nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja i drugih zaposlenika škole, a koje su u skladu s pravnim propisima i kućnim redom, čuvanje udžbenika i drugih obrazovnih i nastavnih sredstava, članak 61., stavak 2.). Pritom je osobito važan sadržaj kućnoga reda škola jer se upravo njime utvrđuju pravila i obveze ponašanja u školskoj ustanovi, unutarnjem i vanjskom prostoru, pravila međusobnih odnosa učenika, pravila međusobnih odnosa učenika i radnika, radno vrijeme, pravila sigurnosti i zaštite od socijalno neprihvatljivih oblika ponašanja, diskriminacije, neprijateljstva i nasilja i način postupanja prema imovini (članak 58., stavak 3.). Za realizaciju navedenih obveza, u svrhu zadovoljavanja posebnih potreba učenika s teškoćama, školama na raspolaganju stoji mogućnost angažiranja drugih odgojno-obrazovnih radnika koji su prethodno dužni steći temeljne kompetencije za obavljanje odgojno-obrazovne djelatnosti prema programu koji donosi Ministarstvo (članak 99., stavak 3.). Uz volontere i pomoćne odgojno-obrazovne radnike, to bi mogli biti pomoćnici u nastavi (kvalificirana osoba osposobljena za rad s djecom s posebnim potrebama, za rad s učenicima nacionalnih manjina i s učenicima s teškoćama u učenju i ponašanju) i mobilni timovi koji podrazumijevaju tim stručnjaka različitoga profila (pedagog, psiholog, rehabilitator, socijalni pedagog i prevoditelj znakovnoga jezika) koji djeluju na lokalnoj i regionalnoj razini u nekoliko škola (*Državni pedagoški standard osnovnoškolskoga odgoja i obrazovanja*, Narodne novine, 63/2008.).

Pitanje je, međutim, do koje su mjere pozitivne intencije zakonodavca uistinu implementirane u praksi i postoje li kadrovske uvjete za njihovu provedbu. Novija istraživanja pokazuju, naime, da unatoč brojnim teškoćama u socijalnom funkcioniranju, učenici u pravilu ostaju bez pravovremene stručne podrške i pomoći, a jedine su kvalificirane osobe s kojima dolaze u kontakt njihovi učitelji i stručni suradnici škola. Najčešći problemi koji karakteriziraju ponašanje ovih učenika teškoće su u svladavanju odgojno-obrazovnih sadržaja i prilagodbe zahtjevima školskog okruženja (Ogrizović, Bouillet, 2009.). Radi se o učenicima koji su u odgojnome smislu izuzetno zahtjevni, a koji stoga iziskuju specifične kompetencije njihovih odgojitelja, odnosno učitelja, a Opić i Jurčević-Lozančić (2008.) utvrdili su da se čak 67% učitelja ne smatra kompetentnim za provedbu pedagoške prevencije poremećaja u

ponašanju učenika. Stoga ne iznenađuje da se intervencije usmjerene prevenciji i tretmanu rizičnih ponašanja učenika u školskome okruženju, izuzmemo li rijetke programe nevladinoga sektora, uglavnom svode na izricanje pedagoških mjera, pri čemu se također često čeka kumuliranje socijalizacijskih teškoća učenika.

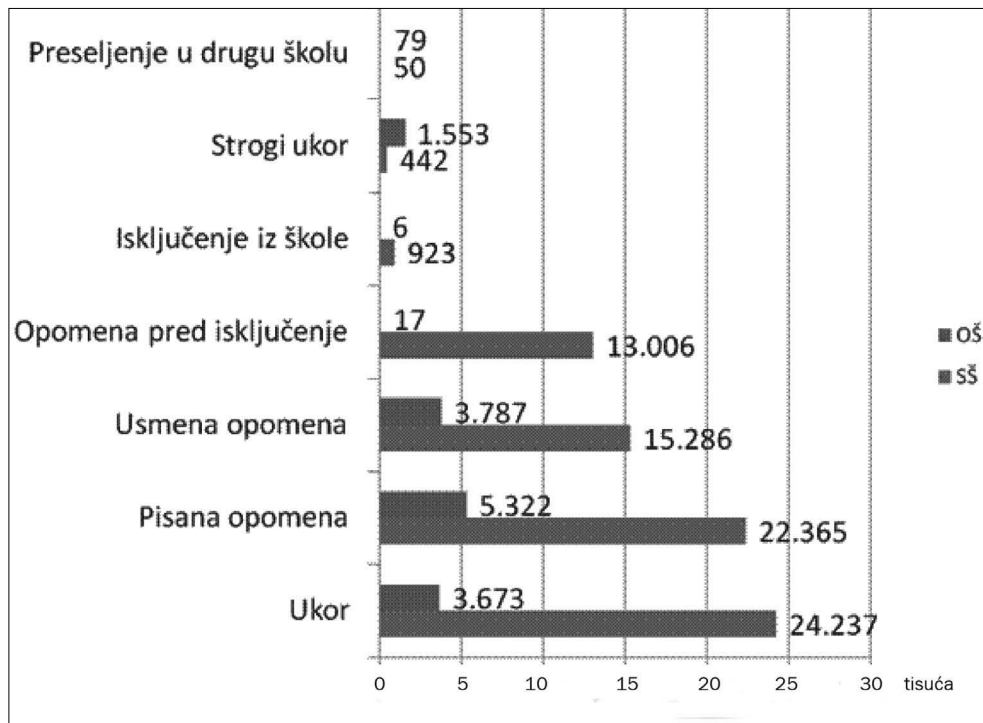
Podaci Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (www.mzos) za školsku godinu 2007./2008. pokazuju, naime, da se pedagoške mjere tijekom osnovnoškolskog obrazovanja izriču manjem broju učenika (4, 22%), dok se u srednjim školama taj postotak penje na čak 42, 43% učenika (grafikon 1.).

Grafikon 1. Pedagoške mjere izrečene učenicima osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj šk. god. 2007./2008. (izvor: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa)

Među izrečenim mjerama koje se u pravilu izriču učenicima rizična ponašanja prevladavaju pisane i usmene opomene i ukori (grafikon 2).

Grafikon 2. Tzv. „upozoravajuće“ pedagoške mjere izrečene učenicima osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj šk. god. 2007/2008 (izvor: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa)

Poznato je, pedagoške se mjere izriču zbog povreda dužnosti, neispunjavanja obveza i nasilničkoga ponašanja učenika, što znači da se izriču učenicima rizična ponašanja, odnosno učenicima čije ponašanje upućuje na visoku razinu vjerojatnosti da u budućnosti, ukoliko ne bude stručne intervencije, prerastu u poremećaje u ponašanju. Drugim riječima, rizična ponašanja obuhvaćaju različite fenomenološke oblike manifestiranja određenih odstupanja u ponašanju učenika koja, traju li dulje vrijeme ili su neprimjereno učestala, mogu biti individualno štetna i/ili društveno opasna. Iz toga razloga bi svako takvo ponašanje trebalo predstavljati indikaciju za procjenu odgojnih potreba učenika i, s time u vezi, procjenu potrebe individualizacije pristupa u njihovom odgoju i obrazovanju koja znatno nadilazi mogućnosti, sadržaj i svrhu većine pedagoških mjera. Iznimka je pedagoška mjera *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnoga postupka*² koja je u sustav pedagoških mjera uvedena već

² Mjera je nespretno nazvana jer upućuje na potrebu stručnoga tretmana postupka, a ne učenika! Primjereniji bi bio naziv produljeni ili individualni odgojno-obrazovni tretman učenika ili sl..

spomenutim *Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (članak 84.). Propisano je da tu pedagošku mjeru izriče učiteljsko, odnosno nastavničko vijeće i da se ona izriče za tekuću školsku godinu uz poštivanje učenikove mentalne i socijalne zrelosti, općega stanja, osjetljivosti i drugih okolnosti koje utječu na njegov razvoj. Pored odlučnih činjenica, prilikom izricanja pedagoških mjera, utvrđuju se sve činjenice učenikova razvoja, obiteljskih i drugih okolnosti u kojima živi te sve druge važne okolnosti. Cilj bi ove pedagoške mjere trebao biti usmjeren na pomoć učeniku u prevladavanju teškoća i pomoći mu razviti vještine kojima će uspijevati stvarati kvalitetne veze u zajednici i biti zadovoljan sobom (Bouillet, Uzelac, 2008).

Riječ je o socijalno-pedagoškom tretmanu učenika kod kojih postoje rani znakovi rizika od očitovanja neprihvatljiva ponašanja, a uključuje i tretiranje problema u njihovoj primarnoj sredini. Dominantna karakteristika produljenoga stručnoga postupka jest sekundarna prevencija (tzv. rana intervencija) koja je prema dosadašnjem iskustvu, stečenomu tijekom provedbe mjere u sklopu socijalne zaštite djece i mladih (tzv. *produljeni stručni postupak pri osnovnim školama*), bila veoma učinkovita (Bouillet, 2010.). Učenici obuhvaćeni tom socijalno-zaštitnom intervencijom, uz nerazvijenost radnih navika, nemotiviranost za školska postignuća i specifične teškoće u svladavanju gradiva, najčešće izbjegavaju nastavu, bježe iz škole, agresivni su, destruktivni, skloni sitnim krađama, druženju s osobama društveno neprihvatljiva modela ponašanja, skitnji, eksperimentiranju sa sredstvima ovisnosti, ali manifestiraju i internalizirane oblike ponašanja, poput plačljivosti, plašljivosti, izrazite nekomunikativnosti, povučeniosti, tjeskobnosti, straha od škole i dr. Učenik je u produljeni stručni postupak uključen dok se ne ispune ciljevi intervencije – pružanje pravodobne, izravne i kontinuirane pomoći učenicima u spoznavanju i izgrađivanju pozitivnoga mišljenja o sebi, usvajanju pravilnih tehnika učenja školskoga gradiva, usvajanju kreativnih oblika provođenja slobodnoga vremena te učenju socijalnih vještina koje djetetu omogućuju lakšu prilagodbu različitim socijalnim ulogama, udovoljavanje različitim zahtjevima socijalne sredine, uspješnu integraciju u vršnjačke skupine (Poldrugač i sur., 2006.). Produljeni stručni postupak usmjeren je na pet osnovnih socijalno-pedagoških područja: odnos prema sebi, odnos prema drugima, obrazovanje, slobodno vrijeme, interese i navike. Budući da se upravo u tim područjima najočitiije očituju teškoće učenika kojima se izriču pedagoške mjere, logično je očekivati da i pedagoška mjera *odgojno-obrazovni tretman produženoga stručnog postupka* bude usmjerena na ta područja pedagoškoga djelovanja, sa značajnom razlikom u stupnju (razini) rizičnosti ponašanja učenika kojima se ona izriče.

Drugim riječima, pedagoška mjera *odgojno-obrazovni tretman produženoga stručnog postupka* trebala bi se izricati u situacijama niske ili umjerene razine rizičnosti ponašanja učenika, odnosno u situacijama u kojima učenik ne ispunjava školske obveze na način opisan u tablici 1. (prema Bouillet i Uzelac, 2008.).

Tablica 1. Kontinuum rizičnosti ponašanja učenika

OBVEZE UČENIKA	NEPRIHVATLJIVO PONAŠANJE	MOGUĆI POREMEĆAJ U PONAŠANJU
REDOVNO POHAĐANJE NASTAVE	NEOPRAVDANO IZOSTAJANJE	BJEŽANJE IZ ŠKOLE
NOŠENJE ŠKOLSKOGA PRIBORA, PISANJE DOMAĆIH ZADAČA ...	NEMARNOST I/ILI LIJENOST	DEPRESIJA, BEZVOLJNOST
POŠTIVANJE RAZREDNIH PRAVILA	NEDISCIPLINIRANOST (NEPOŠTIVANJE AUTORITETA)	OTVORENI I PRIKRIVENI PRKOS
POŠTIVANJE ŠKOLSKIH PRAVILA	a) KONZUMIRANJE SREDSTAVA OVISNOSTI U KRUGU ŠKOLE b) NOŠENJE ORUŽJA I OPASNIH PREDMETA c) KOCKANJE d) UNOŠENJE TISKOVINA NEPOČUDNA SADRŽAJA U KRUG ŠKOLE	OVISNOST NASILNIČKO PONAŠANJE MOGUĆA KAZNENA DJELA ZBOG DUGOVA I PATOLOŠKO KOCKANJE MOGUĆI SIGNAL SKLONOSTI RIZIČNOM SEKSUALNOM PONAŠANJU

Poštujući razinu rizičnosti učenikova ponašanja, pravovremenim izricanjem i stručnom provedbom pedagoške mjere *odgojno-obrazovni tretman produženoga stručnog postupka* škole bi zasigurno zauzele važno mjesto u kontinuumu intervencija usmjerenih djeci i mladima s poremećajima u ponašanju, osobito u dijelu koji se odnosi na prevenciju njihova razvoja, sukladno *Nacionalnoj strategiji prevencije poremećaja u ponašanju*, poprimajući tako obilježja rane intervencije. Podsjetimo, radi se o intervencijama koje uključuju sve mjere usmjerene na prepoznavanje djece pod rizikom u svojim obiteljima i smanjivanje vjerojatnosti pojave ili eskalacije nepoželjnih ponašanja, a usmjerene su na pojedince ili obitelji kod kojih su identificirani mali, ali vidljivi znakovi ili simptomi nekoga ponašanja koje odstupa od normi zajednice, a koji potencijalno mogu ugroziti najbolji interes djeteta (Ajduković, 2008.).

Radi se o iznimno zahtjevnoj pedagoškoj mjeri koja iziskuje brojne socijal-

no-pedagoške kompetencije stručnih školskih radnika, a koja je, nažalost, slijedom odredbi *Pravilnika o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* (Narodne novine, 96/09.), ostala bez potpore i stvarne preventivne snage kojom bi se štitio najbolji interes učenika rizična ponašanja.

3. Nedorečenosti *Pravilnika o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*

Mnogo je odredaba *Pravilnika o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* (Narodne novine, 96/09) koje nisu usklađene s temeljnom idejom ove pedagoške mjere i koje znatno otežavaju njezinu provedbu u praksi. Njime se propisuje način provođenja pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* u školama te prava i dužnosti osoba uključenih u provođenje navedene mjere (članak 1.), dok je propisivanje uvjeta, procedura i načina provedbe mjere uglavnom izostalo.

U članku 2. *Pravilnika* navodi se da je ova pedagoška mjera „oblik odgojnoga postupanja koji se provodi s ciljem utvrđivanja razloga neprihvatljivoga ponašanja, složenijih oblika poremećaja u ponašanju i/ili visokorizičnih ponašanja učenika, te poduzimanje mjera za uklanjanje istih, odnosno do vraćanja uravnoteženoga i društveno prihvatljivoga ponašanja“. Ovom se odredbom znatno odstupa od stvarnih potreba učenika rizična ponašanja, budući da učenici s poremećajima u ponašanju, odnosno s ponašanjima koje karakterizira visoka razina rizika već iziskuju znatno strukturiranije i stručno zahtjevnije intervencije koje se provode u sustavu socijalne skrbi i zaštite djece i mladih, bez njihova izdvajanja iz obitelji, a koje nadmašuju kadrovsku ekipiranost većine škola. Istodobno, razlozi rizičnih ponašanja učenika trebali bi biti utvrđeni prije izricanja ove mjere te bi se ova mjera, kao što smo već naglasili, trebala izricati s ciljem pomaganja i pružanja podrške učeniku radi prevladavanja teškoća koje proizlaze iz obiteljskih prilika, osobnosti samoga učenika ili iz čimbenika rizika u širem socijalnom okruženju, a ogledaju se u neprihvatljivim ponašanjima učenika. Drugim riječima, stručno opravdani cilj izricanja ove mjere odnosi se na osiguravanje pomoći i podrške učeniku da promijeni ponašanja koje se u školskome okruženju procjenjuju neprihvatljivima, i to razvojem životnih vještina potrebnih za zdravo i uspješno odrastanje te brižno ophođenje prema sebi i drugima u socijalnome okruženju, te pomoću unaprjeđivanja činitelja zaštite u učenikovu okruženju, osobito u obitelji i školi. Reagirane u situaciji kada učenik manifestira

izraženije oblike poremećaja u ponašanju u pravilu znači zakašnjelu intervenciju sa slabim šansama za uspjeh, tj. nužno je reagirati već kada učenik iskazuje ponašanja opisana u stavku 3. članka 58., stavku 2. članka 84. i stavku 2. članka 98. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, odnosno kada učenik iskazuje ponašanja opisana u kućnome redu i statutu školskih ustanova, a koja se odnose na povredu dužnosti, neispunjavanje obveza i izbor nasilničkoga ponašanja.

Članak 3. *Pravilnika* određuje da „ukoliko je učeniku izrečena pedagoška mjera zbog povrede dužnosti, neispunjavanja obveza i nasilničkoga ponašanja sukladno statutu škole, ravnatelj imenuje stručno povjerenstvo (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) koje razmatra opravdanost izricanja pedagoške mjere odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka. Članovi Povjerenstva u pravilu su razrednik kao predsjednik Povjerenstva, učitelj, odnosno nastavnik, jedan član razrednoga vijeća i stručni suradnik u školi.“ Takvom se odredbom posredno implicira nužnost izricanja usmene ili pisane opomene, odnosno ukora prije izricanja pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*, što je suprotno suvremenim spoznajama o etiološkim čimbenicima neprihvatljivoga ponašanja, rizičnih ponašanja i poremećaja u ponašanju, kao i s člankom 4. *Pravilnika* gdje je propisano da je „Povjerenstvo dužno razmatrati opravdanost izricanja pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* poštujući razvojne karakteristike učenika, njegovo opće, emocionalno, mentalno, obiteljsko i socijalno stanje te druge okolnosti koje su dovele do neprihvatljivoga i visokorizičnoga ponašanja.“

U tom smislu, prilikom razmatranja potrebe izricanja pedagoške mjere, Povjerenstvo bi u obzir trebalo uzeti težinu i učestalost neprihvatljivih oblika ponašanja učenika, kao i njegove etiološke čimbenike, sljedeći ovu logiku (Bouillet i Uzelac, 2008.):

- u slučaju da Povjerenstvo utvrdi da je neprihvatljivo ponašanje učenika lakše etiologije koje po svome karakteru upućuje na početne i nefiksirane oblike neprihvatljivoga ponašanja, učeniku će se izreći usmena ili pisana opomena, ukor ili strogi ukor;
- u slučaju da Povjerenstvo utvrdi da je neprihvatljivo ponašanje posljedica ozbiljnijih etioloških čimbenika i upućuje na mogućnost trajnijeg usvajanja neprihvatljivoga ponašanja, Povjerenstvo će učiteljskom/nastavničkom vijeću predložiti izricanje *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*;
- u slučajevima složene etiologije i iskazivanja visokorizičnih poremećaja u ponašanju učenika, Povjerenstvo će inicirati uključivanje nadležnoga centra za socijalnu skrb i u suradnji s centrom predložiti daljnje mjere.

Važno je naglasiti da bi se pedagoška mjera *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* trebala izricati tek nakon što su se sve ostale aktivnosti i poduzete pedagoške mjere škole prema učeniku pokazale nedostatno djelotvornima, odnosno u slučaju kada izostanak dodatne stručne pomoći i podrške učeniku može dovesti do pogoršanja odnosa učenika prema sebi i/ili drugima u okruženju, odnosno do razvoja poremećaja u ponašanju učenika. To znači da je osnovni preduvjet za izricanje ove mjere prethodno poduzimanje mjera opisanih u člancima 67. i 136. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* s ciljem upozoravanja učenika i njegovih roditelja/staratelja na neprihvatljivost učenikova ponašanja i dogovaranja načina na koje će se učeniku pomoći da se ubuduće tako ne ponaša. Te bi mjere trebao poduzimati razrednik učenika u suradnji sa stručnim suradnikom škole, a njihovu djelotvornost pratiti i procjenjivati Povjerenstvo iz članka 3. *Pravilnika*. To bi Povjerenstvo također trebalo analizirati, pratiti i osiguravati podršku učeniku u razrješavanju problema i teškoća zbog kojih se razmatra potreba za izricanjem ove pedagoške mjere i u razumnome roku (npr. 30 dana) podnijeti o tome pisano izvješće razrednom ili učiteljskom/nastavničkom vijeću i izvijestiti roditelje/skrbnike učenika. Samo u iznimnim slučajevima (ukoliko je u najboljem interesu učenika) ova bi se pedagoška mjera mogla izreći i bez naprijed opisane postupnosti (teške povrede, nenadane traume koje doživi učenik i slične iznenadne okolnosti).

Nedorečenosti i upućivanje na nužnost izricanja usmene ili pisane opomene i/ili ukora prije izricanja *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* prisutne su i u člancima 5, 6 i 7 *Pravilnika* u kojima se propisuje da:

- tijekom razmatranja potrebe za izricanjem pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*, članovi Povjerenstva dužni su preispitati i analizirati okolnosti koje su dovele do izricanja pedagoških mjera zbog povrede dužnosti, neispunjavanja obveza i nasilničkoga ponašanja, navodeći ponašanja za koje je tu mjeru moguće izreći (iako je *Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* propisano da su ta ponašanja opisana u kućnome redu školske ustanove);
- Povjerenstvo analizira, prati i pomaže učeniku u rješavanju situacije koja je dovela do izricanja pedagoške mjere zbog povrede dužnosti, neispunjavanja obveza i nasilničkoga ponašanja i, u roku od najviše 30 dana, podnosi o tome pisano izvješće učiteljskom, odnosno nastavničkom vijeću;
- ukoliko Povjerenstvo utvrdi da izrečena pedagoška mjera zbog povrede dužnosti, neispunjavanja obveza i nasilničkoga ponašanja nije dovela do poboljšanja ponašanja, predlaže učiteljskom odnosno nastavničkom vijeću izricanje pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*.

Nigdje, međutim, nije propisano kako će, kada i kojim postupcima Povjerenstvo te obveze ispunjavati. Pritom osobito nedostaje odredba o nužnosti educiranja i specijalizacije članova Povjerenstva iz reda stručnih suradnika koji trebaju biti educirani za rad s djecom i mladima s poremećajima u ponašanju, budući da su za te poslove educirani i specijalizirani samo socijalni pedagozi koji u redovima stručnih suradnika mnogih škola uopće nema. Prema tome, neophodan je uvjet za provedbu ove pedagoške mjere osmišljavanje i provedba programa edukacije kojeg bi morala osigurati Agencija za odgoj i obrazovanje. Agencija bi također trebala osigurati stručno usavršavanje o djeci i mladima s poremećajima u ponašanju i za ostale članove Povjerenstva (razrednicima i predmetnim učiteljima/nastavnicima). Osim što je iluzorno očekivati da će bez edukacije članovi Povjerenstva moći učeniku pružiti odgovarajuću stručnu pomoć, edukacija je nužna i zbog činjenice da je ovu pedagošku mjeru nemoguće planirati i provesti bez postupka procjene odgojnih potreba učenika koji se provodi primjenom instrumenata socijalno-pedagoškoga i psihosocijalnoga dijagnosticiranja. Svrha toga postupka trebala bi biti utvrđivanje teškoća (rizičnih čimbenika) te snaga i potencijala (zaštitnih čimbenika) u psihosocijalnome prostoru učenika, radi izrade i planiranja individualnoga programa pedagoške mjere. U taj bi postupak procjene odgojnih potreba učenika Povjerenstvo trebalo uključiti i relevantne stručnjake i stručne službe dostupne u lokalnoj zajednici (npr. obiteljski centar, dom zdravlja, centar za socijalnu skrb i dr.) te o rezultatima postupka pripremiti pisano izvješće. S tim u vezi, članak 12. *Pravilnika* propisuje da će članovi Povjerenstva ravnatelju, prema potrebi, predložiti uključivanje jednoga do dva stručnjaka iz područja odgoja, zdravstva i /ili socijalne skrbi i drugih, u provođenje pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*, s ciljem pružanja pomoći i podrške učeniku te osiguravanja integracije učenika uz primjenu načela interdisciplinarnosti (multidisciplinarnosti) i odgovarajućih odgojnih ili restitucijskih mjera i intervencija. Također je propisano da se u okviru provođenja pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* učenika može uputiti u savjetovališta ili druge ustanove koje se bave problemima djece i adolescenata. Ipak, nedostaje uključivanje stručnjaka već u fazi pripreme mjere, kao i odredbe o proceduri i plaćanju tih usluga. Uz to, ako *Pravilnik* ovim člancima potiče školske ustanove na suradnju, ostaje nejasno zašto bi one o prijedlogu za izricanje ove pedagoške mjere centar za socijalnu skrb izvještavale samo u iznimno teškim okolnostima (članak 9. *Pravilnika*).

Osobito je problematična odredba iz članka 11. *Pravilnika* koji se odnosi na trajanje mjere prema individualnome programu postupanja, a propisuje da „program

u kojemu će biti navedeni razlozi koji su doveli do izricanja mjere, procjena odgojnih potreba učenika, suradnici i aktivnosti koje će se provoditi, način praćenja i očekivani ishodi, određuje se za razdoblje koje ne može biti dulje od 3 mjeseca“. S time se u vezi postavlja pitanje mogućnosti postizanja promjena u ponašanju učenika u tako kratkom razdoblju, osobito kad se u obzir uzme članak 2. *Pravilnika* koji upućuje na izricanje ove mjere u situacijama visokorizičnoga ponašanja učenika. Odredba nije usklađena ni s člankom 84. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* koji propisuje da pedagoške mjere mogu trajati tijekom školske godine pa ni s člankom 8. *Pravilnika* koji navodi da „pedagošku mjeru *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* izriče učiteljsko, odnosno nastavničko vijeće za tekuću nastavnu godinu.“

Odgojne potrebe učenika upućuju na nužnost obrnutoga smjera trajanja mjere, što znači da ona ne bi smjela biti kraća od 3 mjeseca, a što dulje traje, veći su izgledi za postizanje njezine svrhe. Navedeno ujedno upućuje na potrebu što je moguće ranijeg izricanja mjere u školskoj godini, a uzmemo li u obzir proceduru koja tome prethodi (manifestiranje rizičnih ponašanja, izricanje drugih pedagoških mjera, postupci procjena potreba učenika, utvrđivanje razloga, rokovi za žalbeni postupak, izrada individualnoga plana postupanja, kontakti sa službama u lokalnoj zajednici itd.) realno je teško ostvariti uvjete koji omogućuju pravovremenu pomoć učeniku.

U članku 14. *Pravilnika* propisano je da evidenciju i dokumentaciju o provođenju mjere, u pravilu, vodi razrednik, a dokumentacija se pohranjuje u tajništvu škole i mora biti dostupna ravnatelju i članovima Povjerenstva. Razrednik je dužan u roku od 8 dana od izricanja mjere upisati istu u matičnu knjigu (E-maticu). Time se posredno implicira da je razrednik ujedno i voditelj mjere iako, kao što je ranije navedeno, mnogi razrednici nemaju kompetencije za rad s učenicima rizična ponašanja. Ostao je nejasan i način na koji će razrednici tu funkciju obavljati budući da provedba individualnoga programa u pravilu nadmašuje njihove tjedne radne obveze. Pomoć učenicima rizična ponašanja, naime, podrazumijeva česte individualne kontakte, razgovore s roditeljima, posjete obiteljima, kontakte s voditeljima slobodnih aktivnosti, pružanje individualne pomoći u učenju, razvoj socijalnih vještina i mnoge druge aktivnosti koje nije moguće obavljati u sklopu redovnih nastavnih i izvannastavnih opterećenja razrednika.

Iako je u članku 10. *Pravilnika* propisan sadržaj individualnoga programa mjere (izraditi opis stanja, problema i uzroka, definirati probleme i uzroke, izraditi procjenu odgojnih aktivnosti koje treba provesti tijekom individualnoga programa s učenikom (odgojne potrebe učenika), izraditi individualni program, definirati ciljeve

(ishode i vrijeme postignuća), izraditi program aktivnosti (metode, oblike, sadržaj, vrijeme) koje će se provoditi i odrediti tko će provoditi koju aktivnost, definirati metode i oblike praćenja, popisati i dokumentirati aktivnosti o izrečenoj mjeri, u *Pravilniku* nema odredbi o vrednovanju toga rada pa ostaje neizvjesno tko će i koliko uistinu biti spreman za sudjelovanje u provedbi mjere. Tim više, kad je člankom 13. propisano da članovi Povjerenstva tijekom provođenja mjere *neprekidno prate* ponašanje i napredovanje učenika, *bilježe zapažanja*, a na kraju utvrđenoga razdoblja predsjednik Povjerenstva o tome podnosi pisano izvješće ravnatelju i učiteljskom, odnosno nastavničkom vijeću.

Drugim riječima, za poslove vezane uz provedbu ove pedagoške mjere voditelju mjere i nositeljima pojedinih aktivnosti iz individualnoga programa trebala bi pripadati odgovarajuća novčana naknada, bilo putem priznavanja prekovremenoga rada, bilo putem ugovora o djelu u kojem se definiraju prava i obveze vanjskoga suradnika i školske ustanove, pri čemu bi minimalna novčana naknada koju ostvaruje vanjski suradnik za poslove vezane uz provođenje mjere bila jednaka osnovici za prekovremeni rad radnika školske ustanove.

Ni procedura vezana uz završetak mjere nije dovoljno propisana. U članku 16. *Pravilnika* stoji da na početku svake školske godine ravnatelj škole upoznaje učitelje/nastavnike, a razrednik učenike i roditelje/skrbnike o načinu postupanja u primjeni pedagoške mjere odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka. To je ujedno i jedina odredba koja propisuje način završetka mjere, iako bi njezin početak i kraj trebali biti određeni standardiziranim i propisanim stručnim kriterijima. Primjerice, bilo bi oportuno propisati obvezu evaluacije provedbe mjere. Ona bi se temeljila na dokumentaciji kojom je popraćena provedba mjere, odnosno na mjesečnim izvješćima voditelja mjere. Mjesečna izvješća voditelj mjere podnio bi u usmenom i pisanom obliku učiteljskom/nastavničkom vijeću, a temeljila bi se na evaluacijskim listama s komentarima i procjenama efikasnosti realiziranih mjera iz individualnoga programa. U izvješću bi voditelj mjere, s obzirom na razinu ostvarenih rezultata i realiziranih ciljeva programa, učiteljskom/nastavničkom vijeću mogao predložiti:

- nastavak mjere prema istome programu
- nastavak mjere prema izmijenjenome programu (s naznakom konkretnih promjena)
- zamjenu mjere drugim intervencijama (moguće tek nakon najmanje tri mjeseca provedbe mjere, u slučaju izostanka očekivanih promjena ili pogoršanja ponašanja učenika)
- obustavu mjere (moguće tek nakon najmanje tri mjeseca provedbe mjere).

Jasno je, takav posao i angažman iziskuje stručnu podršku koju bi morala osigurati Agenciji za odgoj i obrazovanje, primjerice, formiranjem stalnoga Povjerenstva za praćenje i osiguranje podrške provedbe ove pedagoške mjere. Na neophodnost takve podrške, među ostalim, upućuje i članak 15. *Pravilnika* kojim je, sukladno članku 84. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, propisano pravo žalbe roditelja/skrbnika učenika mlađeg od 18 godina, odnosno učenika starijeg od 18 godina jer je uistinu teško zamisliti da roditelji/skrbnici i učenici neće imati primjedbi na mjeru koja u svojoj osnovi ima malo veze sa standardima socijalno-pedagoške struke i potrebama učenika rizična ponašanja.

4. Zaključna razmatranja

Bjelodano je, želimo li afirmirati pozitivne odredbe *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* koje se odnose na učenike rizična ponašanja i u praksi implementirati suvremene znanstvene spoznaje o intervencijskim potrebama ove skupine učenika, nužno je promijeniti *Pravilnik o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*. Tako bi se stvorila nužna legislativna osnova za osiguravanje pravovremene stručne intervencije usmjerene prevenciji i tretmanu rizičnih ponašanja učenika, osnažila uloga školskih ustanova u provedbi *Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju* i implementiralo načelo najboljeg interesa djeteta *Konvencije o pravima djeteta* (članak 3. *Konvencije*) koje je prvo, osnovno i krovno načelo *Konvencije*, a koje podrazumijeva da „u svim djelima koje radi djece poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, upravne vlasti ili zakonodavna tijela, interesi djeteta trebaju imati prednost“ (Ujedinjeni narodi, 2001).

To, međutim, neće biti dovoljno ne intenzivira li se suradnja škola sa stručnim službama u lokalnoj zajednici, a kvalitetni programi prevencije rizičnih ponašanja ne postanu dostupni svim učenicima rizična ponašanja. Poznato je, naime, da su loša kvaliteta socijalnih odnosa u školskome okruženju i nedostatna internalizacija školskih vrijednosti od strane učenika u većoj mjeri posljedica, no činitelj problema u ponašanju učenika. Iz toga proizlazi da učiteljsko i nastavničko osoblje bez pomoći školskih i izvanškolskih stručnih službi ne može nositi teret stručnoga tretmana učenika rizičnih ponašanja, ali može, a pozitivni zakonski propisi Republike Hrvatske ih na to i obvezuju, pravovremeno obavijestiti stručne službe i društvene subjekte koji su pozvani brinuti o ovoj skupini učenika, te u suradnji s njima planirati pojačane odgojne utjecaje na ove učenike (Bouillet, Čale-Mratović, 2007.). S tim u vezi, valja imati na umu poznatu činjenicu prema kojoj su ulaganja u osnaživanje

stručnoga osoblja i ulaganja u preventivne školske programe neusporedivo humanija i materijalno isplativija, no što su to ulaganja u zdravstvene, socijalne i pravosudne programe usmjerene saniranju posljedica delinkventnoga ponašanja, ovisnosti, nezaposlenosti i drugih socijalno devijantnih pojava. Štoviše, upravo je škola učenicima rizična ponašanja često jedina prilika da se izvuku iz kaotičnoga *statusa quo*, da iskuse napredak i uspjeh te promijene svoje viđenje budućnosti. U tom pogledu smatramo opravdanim i smislenim podržati sve napore koji će ojačati ulogu škole u zajednici, kako bi reorganizirana škola aktivno sudjelovala u ublažavanju destruktivnih procesa u zajednici i kako bi na zadovoljavajući način odgovorila izazovima koje pred nju postavlja suvremeno društvo sa svim rizicima koje nosi.

Drugim riječima, kvalitetna provedba pedagoške mjere *odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka*, s jedne strane podrazumijeva tješnju suradnju škola i centara za odgoj djece i mladeži, koji su trenutno najbolje ekipirane stručne službe za takvu vrstu intervencija, a s druge strane upućuje na kontinuiranu potrebu osnaživanja škola u obnašanju njihove odgojne funkcije, na način koji je opisan u *Priručniku za nositelje produženoga stručnoga tretmana u osnovnoj i srednjoj školi* (Bouillet i Uzelac, 2010.).

Nadalje, iznimno je važno osigurati kvalitetnu evaluaciju učinaka provedbe svih intervencija koje bi se poduzimale u školskim okruženjima, neovisno o tome radi li se o provedbi pedagoških mjera ili o drugim oblicima pomoći učenicima rizična ponašanja i neovisno o tome provode li te intervencije škole, socijalne ili nevladine organizacije. Ta bi se obveza morala bez odgode uvrstiti u sve propise koji uređuju sustav intervencija za djecu i mlade budući da bez valjanih dokaza o korisnosti pojedine intervencije ustvari nemamo pravo nikoga u njih uključivati.

Ukratko, još je mnogo posla i koraka koje je potrebno proći da bi se kvalitetne intencije *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* ostvarile i prepoznale u svakodnevnicima učenika rizična ponašanja. Sasvim je sigurno da demoralizirajući *Pravilnik o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnoga tretmana produženoga stručnog postupka* na tome putu ne bi smio biti prepreka, već poticaj ukupnoj stručnoj javnosti i svim zagovarateljima prava djece da intenziviraju nastojanja usmjerena jačanju odgojne funkcije škola, a provedbu ranih intervencija u školskome okruženju učine mogućom. Pritom je osobito važan angažman socijalnih pedagoga koji bi morali biti stručnjaci za vođenje ove mjere, bez obzira na to jesu li zaposlenici školskih ustanova ili njihovi stručni suradnici.

Naime, kao što ni jednom socijalnom pedagogu ne pada na pamet da umjesto učitelja i nastavnika vodi obrazovni proces, tako se ni na leđa učitelja i nastavnika ne smije svaljivati posao vođenja socijalno-pedagoških intervencija za djecu i mlade rizična ponašanja.

Literatura

- Ajduković, M. (2008.). Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima, U: Ajduković, M., Radočaj T. (ur.), *Pravo djeteta na život u obitelji*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. 57-75.
- Anda, D. (2001.). A Qualitative Evaluation of a Mentor Program for At-Risk Youth: The Participants Perspective, *Child and Adolescent Social Work Journal*, Vol. 18, No. 2, 97-117.
- Archambault, I., Janosz, M., Morizot, J., Pagani, L. (2009.). Adolescent Behavioral, Affective, and Cognitive Engagement in School: Relationship to Dropout, *Journal of School Health*, Vol. 79, No. 9, 408-415.
- Barrett, P.M., Farrell, L.J., Ollendick, T.H., Dadds, M. (2006.). Long-Term Outcomes of an Australian Universal Prevention Trial of Anxiety and Depression Symptoms in Children and Youth: an Evaluation of the Friends Program, *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, Vol. 35, No. 3, 403-411.
- Bouillet, D. (2010.). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bouillet, D., Singer, M. (2008.). Kriminologija maloljetničke delinkvencije: pristupna razmatranja, tijekom školovanja, pojavni oblici poremećaja u ponašanju i osobnosti, u: Singer, M. (ur.): *Kriminološke osobitosti maloljetničke delinkvencije: Tijek školovanja, poremećaji u ponašanju, obiteljske prilike*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 89-283.
- Bouillet, D., Uzelac, S. (2008); *Priručnik za nositelje produženog stručnog tretmana u osnovnoj i srednjoj školi*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Agencija za odgoj i obrazovanje, Nakladni zavod Globus.
- Bouillet, D., Uzelac, S. (2007); *Osnove socijalne pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bouillet, D., Čale-Mratović, M. (2007); Konzumiranje alkoholnih pića i doživljaj škole, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 43, No. 2, 1-16.
- Case, S., Haines, K. (2004.). Promoting Prevention: Evaluating a Multi-agency Initiative of Youth Consultation and Crime Prevention in Swasea, *Children & Society*, Vol. 18, 355-370.
- Chafouleas, S.M. (2004.). Integrating Home, School, and Community Resources: Evaluation of a District-Wide prevention Program, *Reclaiming children and youth*, Vol. 12, No. 4, 203-209.
- Cooper, P. (2006.). *Promoting Positive Pupil Engagement: Educating Pupils with Social, Emotional and Behavioral Difficulties*, Malta: Media Centre.
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskoga odgoja i obrazovanja*, Narodne novine 63/2008.
- Forneris, T., Fries, E., Meyer, A., Buzzard, M., Uguy, S., Ramakrishnan, R., Lewis, C., Danish, S. (2010.). Results of a Rural School-Based Peer-Led Intervention

- for Youth: Goals for Health, *Journal of School Health*, Vol. 80, No. 2, 57-65.
- Lane, K.L. (2007.). Identifying and supporting students at risk for emotional and behavioral disorders within multi-level models: data driven approaches to conducting secondary interventions with an academic emphasis, *Education and Treatment of Children*, Vol. 30, No. 4, 135-164.
- Mirsky, L., Wachtel, T. (2007.). The Worst School I've Ever Been To: Empirical Evaluations of a Restorative School and Treatment Milieu, *Reclaiming Children and Youth*, Vol. 16, No. 2, 13-16.
- Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine*, Narodne novine 98/2009.
- Ogrizović, Lj., Bouillet, D. (2009.). Fenomenološka obilježja rizičnih ponašanja učenika kao temelj inkluzije, u: Bouillet, D. i Matijević, M. (ur.): 3rd International Conference on Advanced and Systematic Research: 3rd Scientific research symposium *Curriculum of Early and Compulsory Education*, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 527-540.
- Opić, S., Jurčević-Lozančić, A. (2008.). Kompetencije učitelja za provedbu pedagoške prevencije poremećaja u ponašanju, *Odgojne znanosti*, Vol. 10, No. 1, 181-194.
- Park-Higgerson, H.K., Perumean-Chaney, S.E., Bartolucci, A.A., Grimley, D.M., Singh, K.P. (2008.). The evaluation of school-based violence prevention programs: a meta-analysis, *Journal of School Health*, Vol. 78, No. 9, 465-479.
- Poldrugač, Z., Marušić, D., Žižak, A. (2006.). *Poludnevni tretman djece i mladeži s poremećajima u ponašanju*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska udruga socijalnih pedagoga.
- Pravilnik o pedagoškoj mjeri odgojno-obrazovnog tretmana produženog stručnog postupka*, Narodne novine 96/09.
- Sambrano, S., Springer, F.J., Sale, E., Kasim, R., Hermann, J. (2005.). Understanding Prevention Effectiveness in Real-World Settings: The National Cross-Site Evaluation of High Risk Youth Programs, *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, Vol. 31, 491 – 513.
- Ujedinjeni narodi (2001.). *Konvencija o pravima djeteta*, Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Vannest, K.J., Temple-Harvey, K.K., Mason, B.A. (2009.). Adequate yearly progress for students with emotional and behavioral disorders through research-based practices, *Preventing School Failure*, Vol. 53, No. 2, 73-83.
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, Narodne novine 87/2008.
- Žižak, A. (2004.). Poremećaji u ponašanju: između moderne i postmoderne konceptualizacije, u: Bašić, J., Koller-Trbović, N., i Uzelac, S. (ur.): *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 45-57.

PEDAGOGICAL MEASURES IN THE SYSTEM OF INTERVENTIONS FOR RISK BEHAVIOUR STUDENTS

Summary

The Act on Education in Primary and Secondary Schools (National Gazette, 87/2008) defines behavioural disorders as special needs. This enables students with such behaviour to have an appropriate curriculum and forms of assistance in school. However, in the existing educational system students with behavioural disorders rarely receive adequate professional help, which reduces their educational possibilities in the long run. At the same time, in today's social conditions students show numerous patterns of behaviour that significantly disrupt the process of education (both at the individual and the group levels) and thus present a considerable educational challenge to all the participants in the educational process.

Recent professional literature provides plentiful evidence regarding the possibilities of implementation of quality interventions of short duration in the natural environment of children and youth, even when they belong to high risk behaviour population (e.g. addicts, delinquents, recidivists). In other words, schools represent the environment in which adequate professional help and support should be provided for risk behaviour students (RBS). In this regard, the system of pedagogical measures which are based on inducing changes in the student's behaviour must be mentioned. However, only the measure of extended professional treatment can be characterised as early psychosocial intervention.

That is why the possibilities and needs of expert implementation of that pedagogical measure are analyzed in the article, both from the aspect of the RBS needs, and from the aspect of the legal possibilities of its implementation. Special attention is paid to the analysis of the strengths and weaknesses of the school system, which makes the implementation of several legal rights of the RBS (im)possible. Among them, the right to advice and help in problem solving is especially important regarding the student's best interest. Finally, the author suggests some realistic steps which could improve the efficiency of the system

of pedagogical measures leading to the further development of the interventions for RBS, which is the aim of the National Strategy for the Prevention of Behavioural Disorders among Children and Youth from 2009 to 2012, adopted in Croatia in 2009 (National Gazette, 98/09).

Key words

pedagogical measures, interventions, extended professional treatment, student's risk behaviour